

T. G'AFFOROVA, E. SHODMONOV, X. G'ULOMOVA

ONA TILI

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik

O'n birinchi nashr

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi
vazirligi tasdiqlagan

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2015

UO'K 811.512.133 (075.2)
KBK 81.2.O'z-2-922
G' - 27

Ўзбек тили

Taqrizchilar:

Dilorom Fattoxova, O'zbekiston Milliy universiteti
katta o'qituvchisi, p.f.n.;

Nazira Ahmedova, RTM Boshlang'ich ta'lim bo'limi
boshlig'i;

Muhabbat Umarova, Toshkent shahridagi 112-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Shartli belgilar:

— savol va topshiriqlar;

— uyda bajaring;

— multimedia ilovasi;

— dars tugadi.

Davlat budge't mablag'lari hisobidan chop etildi. Bepul.

2015/134
A 9217

O'zbekiston MK

1044224
3

ISBN 978-9943-26-117-4

© T.G'afforova, E.Shodmonov, X.G'ulomova, 2003, 2015.

© «Sharq» NMAK Bosh tahririyati, 2003, 2015.

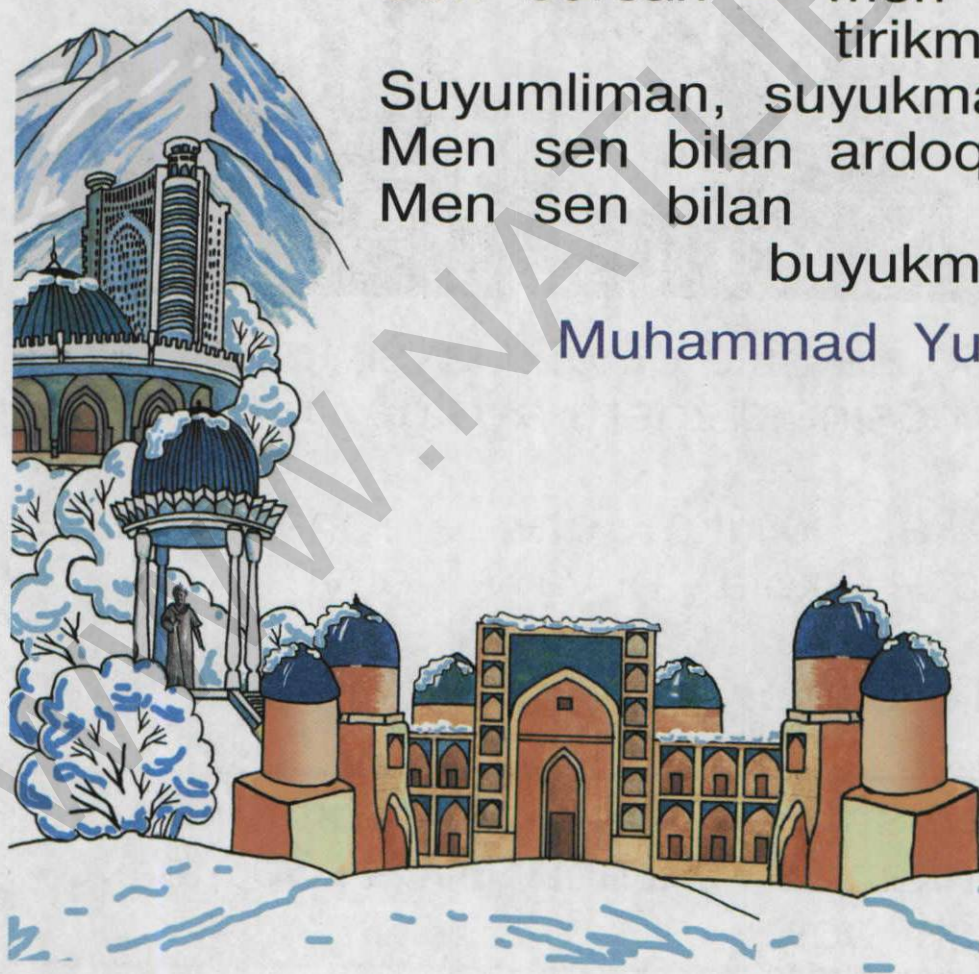

Ona tilim

Ona tilim, jon tilim,
Sen o'zingsan jon-dilim.
Yuragimning to'rida
Sayrab turgan bulbulim.

Sen borsan — men
 tirikman,
Suyumliman, suyukman.
Men sen bilan ardoqli,
Men sen bilan
 buyukman.

Muhammad Yusuf

TOVUSHLAR VA HARFLAR

Tovush va harf

1-mashq. Rasmda kimlar tasvirlangan?

■ Soʻzlarni oʻqing. Qaysi tovush soʻz maʼnosini oʻzgartirayotganini ayting.

Aka — uka, ota — ona — opa,
bola — xola, buva — buvi.

■ Tovushlar sonini aniqlang.

Tovushlarni talaffuz qilamiz va eshitamiz. Oʻzbek tilida 30 ta tovush bor.

2-mashq. O‘qing. So‘zlarning bitta tovushini tushirib, yangi so‘z hosil qiling.

Anhor — □□/□□, bahor — □□□/□,
hunar — /□□□□, dona — /□□□□, □□□/□.

■ So‘zlarning ma‘nosini o‘zgartirayotgan tovushni ayting. So‘zlarni juftlab yozing.

3-mashq. Rasmdagi bolalarga ism qo‘ying. Ular nima qilyaptilar?

Savollarga javob yozing:

Bolalar ismida qaysi tovushlar ishtirok etgan? Tovushlarni almashtirib, yangi ismlar hosil qiling.

Tovushlar harflar bilan ifodalanadi.
Harflarni yozamiz, ko'ramiz va
o'qiyamiz. O'zbek yozuvida 29 ta
harf bor.

4-mashq. Rasmdagi hayvon va
narsalar nomini ayting va yozing.

So'zlardagi tovush va harflar so-
nini ayting. Qaysi tovushlar so'z
ma'nosini o'zgartiryapti?

5-mashq. So'zlarning bitta tovu-
shini o'zgartirib, yangi so'z hosil
qiling va yozing.

Qovun — sovun, ikki — _____,
mart — _____, so'qmoq — _____,
savlat — _____.

Foydalanish uchun harflar: **d, u, t.**

So'zlarning ma'nosini izohlang.

6-mashq. Qovun nomlarini aniqlang.

Qovunlar

Ananas – qasir-qusur,
Pichoqqa ilinmaydi.
Oqurug‘ — mayiz, holva,
Po‘chog‘i bilinmaydi.
Bo‘rikalla, asati,
Ko‘kturnasin aytmayman.
Ming til bilan so‘zlab ham
Maqtoviga yetmayman.

Tolib Yo‘ldosh

■ Qovun nomlarini ko‘chiring. Qavs ichida tovush va harflar sonini yozing.

 7-mashq. Katakchalardagi harflardan foydalanib oltita so‘z tuzing va yozing.

o	t	a
n	o	n
a	k	a

■ Tuzgan so‘zlaringiz bir-biridan nimasiga ko‘ra farq qilyapti?

Savollarga og‘zaki javob bering:

1. O‘zbek tilida nechta tovush bor?
2. Tovushni nima qilamiz?
3. Tovushlar yozuvda nimalar bilan ifodalanadi?
4. O‘zbek tilida nechta harf bor?
5. Nimani yozamiz, ko‘ramiz, o‘qiymiz?

Unli tovushlar va harflar

8-mashq. O‘qing. She‘r qaysi shahar haqida ekanini toping.

Poytaxt shahar, bosh shahar,
Qadim tuproq, Shosh shahar...
Sen tinchlik qo‘ng‘irog‘i,
Sen ozodlik kuyisan.
Sen mehrning o‘chog‘i,
Sen oftobning uyisan.

Muhammad Yusuf

■ She‘rning dastlabki ikki qatorini ko‘chiring. Unlilar tagiga chizing.

9-mashq. Harflardan foydalanib soʻzlar tuzing va yozing.

k		n
	u	
t		z

■ Soʻzdagi qaysi tovush tushirib qoldirilsa, soʻz hosil boʻlmaydi?

10-mashq. Oʻqing. Uchinchi va toʻrtinchi gaplarni koʻchiring. Unlilarning tagiga chizing.

Qishda dalalarni, bogʻlarni oppoq qor qoplaydi. Bahorda qorlar eriydi. Qorning suvlari yerning tashnaligini qondiradi. Hosilning moʻl boʻlishiga yordam beradi.

11-mashq. Soʻzlarning birinchi boʻgʻinidagi **a** tovushini talaffuz qiling.

Baho, bahor, davlat, jahon, javon, hammom, havo, Shavkat.

■ Koʻchiring. Soʻzning qaysi oʻrnida xato qilish mumkinligini ayting.

12-mashq. Nuqtalar o'rniga **a** yoki **o** unlisini qo'yib o'qing.

q . v o q

q . r m o q

So'zlardagi birinchi undoshni almashtirib, yangi so'zlar tuzing va yozing.

13-mashq. Nuqtalar o'rniga **a** yoki **o** unlisini qo'yib yozing.

Xondayliq qishlog'i tog'lar bilan o'r. lgan. Uning h. vosi mus. ffo, sh. - moli yoqimli. Men tog'larni t. m. sha qilishni yoqtiraman.

Sobit G'afurovdan

a va **o** unlilarining tagiga chizing.

14-mashq. Tez aytishni bir nafas bilan necha marta ayta olasiz?

1. Tursunda to'rtta to'r qop bor.
2. Gulsum guldonda gul keltirdi.

- Ko'chiring. u unlisi i tarzida aytiladigan so'zlarning tagiga chizing.
- Ularning qaysi bo'g'inida xato qilish mumkin?

a, e, i, o, u, o' — unli tovushlarni ifodalovchi harflar.

15-mashq. So'zlarni o'qing. Oxirgi bo'g'indagi u unlisining talaffuziga e'tibor bering.

chumchuq

boyqush

bulbul

qirg'ovul

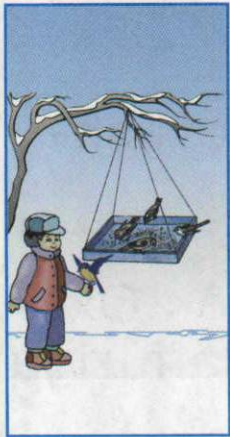
burgut

- Ko'chiring. u unlisining tagiga chizing.

16-mashq. O'qing. Nuqtalar o'rniga mos unlini qo'yib ko'chiring.

Chumchuq

Bir chumch.q don-dun izlab,
Sov.qda qopti m.zlab.
Olib darrov qo'limga,
Kuf-kufkladim shu zumda.
Berdim unga ushoq non,
Shu kun bo'ldi u mehmon.

Qutbi Nosirova

■ Unli tovushlar qanday aytiladi?

17-mashq. She'rni o'qing. **i** va **u** unllilarining talaffuziga e'tibor bering.

Toychoq

Toychog'im uchqur, ziyrak,
To'rt oyog'i g'ildirak.
Sindirmasang bas, unga
Na o't-u, na suv kerak.

Anvar Obidjon

■ Ko'chiring. **i** va **u** unllilarining tagiga chizing.

18-mashq. Tushirib qoldirilgan unli larni qo'yib, so'zlarni ko'chiring.

kuch.k

mush.k

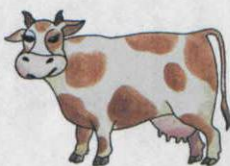
echk.

qo'z.choq

xo't.k

s.gir

t.ychoq

b.zoq

□ Yozgan so'zlaringizni lug'atdan tekshiring. O'zbek tilida nechta unli tovush bor?

19-mashq. Hayvonlarning nomini ayting. Har bir so'zda nechta tovush bor?

■ Hayvonlar nomini yozing. Unlilar tagiga chizing.

20-mashq. Harflarni yozing.

Aa	Oo	O'o'	Uu	li	Ee

■ Bir soʻzning ikkita boʻgʻinida ham **a**, **o**, **u** unlilari yoziladigan soʻzlar toping.

21-mashq. Oʻqing. Unli tovushlarni ayting. Maqollarda qaysi unli ishtirok etmagan?

1. Bilim — davlatdan qimmat.
2. Olim boʻlsang, olam seniki.

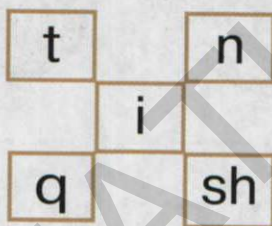
■ Koʻchiring. Unlilar tagiga chizing.
 ■ **Davlat** soʻzi yana qanday maʼnoni bildiradi?

Savollarga og‘zaki javob bering:

1. Tilimizda nechta unli tovush bor?
Unli tovushni ifodalovchi harflar nechta?
2. Unli tovushlar qanday aytiladi?

22-mashq. Katakchalardan foydalanib so‘zlar tuzing va yozing.

Undosh tovushlar va harflar

23-mashq. She‘rni o‘qing. Ko‘chiring. Undoshlar tagiga chizing.

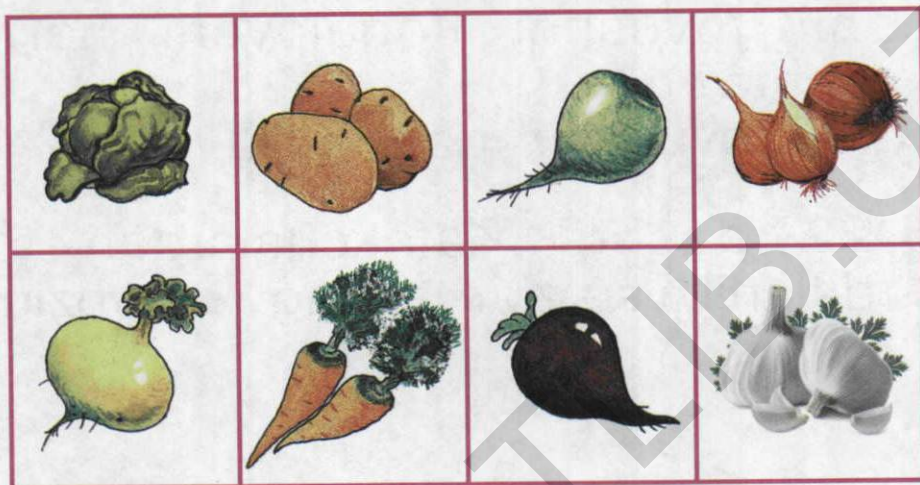
Yong‘oq

Kuz kelganda pishaman,
Qoqsang, tap-tap tushaman.
Yog‘li qilib noningni,
Tozalayman qoningni.

Ibrohim Donish

24-mashq. Rasmdagi sabzavotlarning nomini ayting va yozing.

□ Yozganlaringizni lug'atdan tekshiring. Undoshlarning tagiga chizing.

25-mashq. Topishmoqni o'qing, javobini toping.

O'zi ekin, gul taqar,
Pishgach, yesang, xo'p yoqar.
Kun doim unga boqar,
U doim kunga boqar.

□ Ko'chiring. Harf birikmalarining tagiga chizing.

26-mashq. Ajratib ko'rsatilgan harflarni yozma shaklda yozing.

Bb, Dd, Ff, Gg, Hh, Jj, Kk, Ll,
Mm, Nn, Pp, Qq, Rr, Ss, Tt, Vv, Xx,
Yy, Zz, G'g', Sh sh, Ch ch, Ng ng.

■ Bu harflar qanday tovushlarni ifodalaydi? Tilimizda nechta undosh tovush bor?

27-mashq. She'rnı o'qing.

Kichik usta

Men kichik ustaman,
O'z ishimga puxtaman.
Dadam bilan ertalab,
Yog'och, taxta randalab,
Uycha qurdim tovuqqa.
Qolmasin deb sovuqqa.

Odil Abdurahmon

■ Ko'chiring. Qo'sh undosh tovush ishtirok etgan so'zlarning tagiga chizing.

2015/134	Alisher Navoiy
Ag217	nomidagi
	O'zbekiston MK

- Undoshlarning tagiga chizing.

O'zbek tilida 24 ta undosh tovush va 23 ta undosh harf bor.

28-mashq. Matnni o'qing.

Ruxsat so'rash odobi

Darsda o'qituvchingizdan biror narsani so'rashni istasangiz, qo'lingizni ko'taring. O'qituvchi ruxsat bersa, o'rningizdan turing va savolingizni ayting.

- Ko'chiring. Undoshlarning tagiga chizing.

29-mashq. So'zlarni to'g'ri talaffuz qilib o'qing.

Xiva, Buxoro, Xorazm, mehmon, hovli, Jizzax, hammom, mehribon.

- Ko'chiring. **x** va **h** harflarining tagiga chizing.

30-mashq. Xat yozishni o'rganing. **x** va **h** harfli so'zlarning yozilishini yodingizda tuting.

Assalomu alaykum, Xolida xola! Tuzalib qoldingizmi? Xat orqali sog'lig'ingizni ma'lum qiling.

Onam sizga salom yo'llayaptilar. Xayr. Jiyaningiz Hakima.

2014-yilning 3-fevrali.

■ Namunaga qarab yaqin kishingizga xat yozing.

31-mashq. Nuqtalar o'rniga **x** yoki **h** harfidan mosini qo'yib yozing.

Ya.malak, .ona, .ola, ta.ta, .irmon, mi., .olva, ba.o, ja.on, .avo.

■ Yozgan so'zlaringizni lug'atdan tekshiring.

32-mashq. Rasmga qarab «Ona tabiat» mavzusida og'zaki hikoya tuzing. Hikoyangizda **j** tovushli so'zlardan foydalaning.

Savollarga javob yozing:

1. Rasmda qaysi hayvonlar tasvirlangan?
2. Ular jilg'a yoqasiga nima uchun kelishdi?

■ Tuzgan hikoyangizdagi hayvonlar nomini o'qing. **j** harfi yana qaysi tovushni ifodalaydi?

33-mashq. So'zlarni o'qing. **j** harfining o'qilishiga e'tibor bering.

Jamol, jur'at, jiyda, ajdar, ijozat, ijro, jiblajibon.

■ Ko'chiring. **j** harfining tagiga chizing.

34-mashq. Bolalarga **j** tovushi qatnashgan ism qo'ying. Savollarga javob yozing.

1. Kimlar jurnal o'qiyapti?
2. Jurnalda nima tasvirlangan?

■ **Jurnal, jirafa** so'zlarida **j** harfi qanday o'qiladi?

35-mashq. O'qing. She'r nima haqida ekanini ayting.

— Shamol, qayga chopypsan,
Seni quvlarmi birov?

— Axir, qancha ishim bor,
Bo'lmas bormasam darrov.

Rauf Tolib

- She'rni yoddan yozing.
- Harflar birikmasining tagiga chizing.

36-mashq. She'ni o'qing. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni tahlil qiling.

Til topishdi

Uchrashdilar
G'oz va O'rdak.
— **Isming** nima?
— Menikimi?
G'oq-g'oq-g'oq.
Seniki-chi?

— G'o-g'o-g'o.
Bir zumda til
Topishdi.
O'ynagani
Chopishdi.

Qambar Ota

Tahlil namunasi:

Chopishdi – yettita tovush, beshta harf, ikkita harf birikmasi, to'rtta undosh (ch, p, sh, d), uchta unli (o, i, i).

37-mashq. O‘qing. Ko‘chiring.

Shahrisabz

O‘quvchilar Shahrisabzga bordilar. Shaharning chiroyli, tarixiy joylarini tomosha qildilar. Ular sayohatdan xursand bo‘lib qaytdilar.

■ Harflar birikmasining tagiga chizing.

38-mashq. Matnni o‘qing. Sizningcha, oldin nima bo‘lgan?

Ona qarg‘a

...Ona qarg‘a nobud bo‘lgan bolasi oldiga asta qo‘ndi. Boshini egganicha uzoq turdi. Keyin o‘zi ham yiqildi. U qaytib turmadi.

Durbek Mahmudovdan

■ Ko‘chiring. Aytilishi yozilishidan farq qilgan undoshlarning tagiga chizing.

39-mashq. Bo'sh kataklarga q yoki g' harflaridan mosini qo'yib o'qing.

q	a	y	m	o			q	i	sh	l	o			t	o
p	i	sh	l	o				q	u	l	o			d	o

Tuzgan so'zlaringizni yozing. q va g' harflarining tagiga chizing.

40-mashq. Ko'chiring. Harflar birikmasining tagiga chizing.

Chotqol, Chirchiq, cho'mich, shamol, boshqoq, singil, bodring, tong.

ng harflar birikmasi ishtirok etgan so'zlarni qatnashtirib gap tuzing va yozing.

41-mashq. Topishmoqlarni o'qing, javobini ayting.

1. Yer ostida oltin qoziq.

2. Qoziq ustida qor turmas.

3. Qo'lsiz, oyoqsiz eshik ochar.

sh m o l

t u x m

s a z i

■ Bo'sh katakchalarga mos harflarni qo'ying. Harflar birikmasi qatnashgan topishmoqni javobi bilan yozing.

42-mashq. Ifodali o'qing. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni ko'chiring. Undoshlarning tagiga chizing.

Top, o'rtoq!

Shu tik turgan joyingda

Shimol-u sharq, g'arb qayoq?

Top, o'rtoq!

Oymi, quyosh yo yulduz
Qaysi biri yaltiroq?

Top, o'rtoq!

Obid Rasul

Savollarga og'zaki javob bering:

1. O'zbek tilida nechta undosh tovush bor?
2. O'zbek alifbosida undosh tovushlarni ifodalagan nechta harf bor?

43-mashq. Nuqtalar o'rniga tegishli undoshni qo'yib o'qing.

Yaxshi bola

Sevgan do'sti — **kito.-ofto.**,
Qoidasi axloq-**odo.**,
Maqtanishning hech o'zi yo'q,
Gaplarida «sen» so'zi yo'q.

Obid Rasul

■ Ko'chiring. Ajratilgan so'zlarning talaffuzi va yozilishidagi farqni ayting.

44-mashq. O'qing. So'zlarning talaffuzi va yozilishini taqqoslang.

tug — tuk

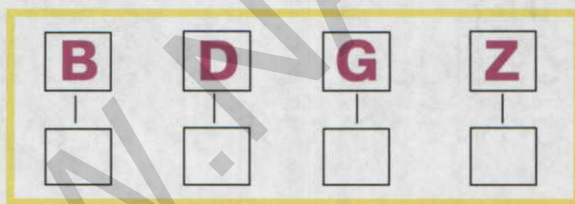
yod — yot

qarz — qars

tub — tup

■ Ko'chiring. So'zning ma'nosini o'zgartirayotgan harfning tagiga chizing.

■ Berilgan harflar qaysi tovushni ifodalaydi? Ular so'zda qaysi tovush kabi aytilishi mumkin? Bo'sh kataklarga shu tovushni ifodalovchi harfni yozing.

45-mashq. So'zlarni o'qing. Katakchalarga **b** va **d** undoshlaridan mosini qo'yib ko'chiring.

choysha
 hiso
 rubo
 → i

Umi
 Ozo
 Xurshi
 → a

■ Soʻz oxiridagi unli harfni tushirib oʻqing. Oxirgi tovush qanday talaffuz qilinyapti?

46-mashq. Soʻzlarning aytilishi va yozilishini taqqoslang. Qaysi tovushlarning aytilishi bilan yozilishida farq bor?

1. Kitob, oftob, savob, javob, janub.
2. Ozod, obod, avlod, ajdod.

■ Koʻchiring. **b** va **d** undoshlarining tagiga chizing.

■ Soʻzlar oxiridagi **b** va **d** undoshlari talaffuzda qaysi tovush kabi aytilyapti?

47-mashq. Nuqtalar oʻrniga **b - p**, **d - t**, **g - k**, **z - s** undoshlaridan mosini qoʻyib, soʻzlarni yozing.

Davla., ozo., tu., tarvu., hiso., rubo., bar., Zayna., kopto., Abbo., talaffu..

48-mashq. Nuqtalar o'rniga zarur harflarni qo'yib o'qing.

Tanishaylik, men kito.,
Asl bilimlarga kon.
Boylik beray behiso.,
Bo'lsang agar qadrdon.

Qudrat Hikmat

■ **Kitob**, **bilim** so'zlarini tahlil qiling.

49-mashq. O'qing. Topishmoqning javobini toping.

Dur shodalar uzilgandek
Ko'kdan tushar **patirlab**.
Yer yuzida turar andak
Suv bo'lguncha **yaltirab**.

D

Ziyod Komilov

■ Ko'chiring. Ajratilgan so'zlardagi aytilishi yozilishiga mos kelmagan undoshlarning tagiga chizing.

Tutuq (') belgisi

50-mashq. Tutuq belgili soʻzlarning aytilishi va yozilishiga diqqat qiling.

1. Rahmat olgan omondir,
La'nat olgan yomondir.
2. Va'daga vafo — mardning ishi.

■ Ko'chiring. Maqollarning ma'nosini tushuntiring.

51-mashq. Soʻzlarni tutuq belgisiga rioya qilib o'qing.

da'vo — davvo she'r — sher
sur'at — surat ta'na — tana

■ Ko'chiring. Soʻzlarning ma'nosini izohlang.

52-mashq. Soʻzlarni tutuq belgisiga rioya qilib o'qing.

Tal'at, va'da, jur'at, san'at, Ma'mura, A'zam, she'r, sa'va.

■ Ko‘chiring. So‘zlarning yozilishini yodda tuting.

53-mashq. Tez va ko‘p aytishga tayyorlaning.

Sa‘va saharda sadada sayradi.
Tal‘at tandir tagidan tanga topdi.

■ Sa‘va — sava, Tal‘at — talat so‘zlarining aytilishi va ma‘nosidagi farqni ayting. Sa‘va so‘zini tahlil qiling.

54-mashq. She‘r nima haqida?

Ayoz dedi: — Sha‘ninga she‘r
Yozmasang ham rahmat senga.
Qizdiraman oyoq-qo‘ling
Birpas o‘ynab bersang menga.

Abdurahmon Akbar

■ She‘r va sher so‘zlarini qatnashtirib ikkita gap tuzing.

55-mashq. Tutuq belgili o‘nta ism yozing.

Alifbo

56-mashq.

Alifbe va alifbo

Siz «Alifbe» kitobini o'qidingiz. U orqali tovush va harflarni bilib oldingiz.

Alifbomizda 29 ta harf bor. Ulardan 3 tasi harflar birikmasi. 1 ta tutuq belgisi bor.

ALIFBO

Aa	Bb	Dd	Ee	Ff	Gg
Hh	Ii	Jj	Kk	Ll	Mm
Nn	Oo	Pp	Qq	Rr	Ss
Tt	Uu	Vv	Xx	Yy	Zz
O'o'	G'g'	Sh sh	Ch ch	Ng ng	

Alifboda harflar tartib bilan joylashadi.

Alifboni yod oling.

57-mashq. Nuqtalar o'rniga zarur harflarni qo'yib, gullar nomini o'qing.

karn.ygul

chin.igul

gulsa.sar

- Gul nomlarini alifbo tartibida ko'chiring. Gul nomlaridan qatnashtirib bitta gap tuzing va yozing.

58-mashq. So'zlarni alifbo tartibida yozing. Qo'sh undoshlarning tagiga chizing.

Naqqosh, rassom, varrak, novvot, izzat, kassa, mitti.

- So'zlarning yozilishini yodingizda tuting. Shu so'zlardan qatnashtirib bitta gap tuzing va yozing.

59-mashq. Nuqtalar o'rniga zarur harflarni qo'yib, so'zlarni alifbo tartibida ko'chiring.

Pil.a, til.a, chit.ak, ik.i, has.a.

Foydalanish uchun harflar: l, t, k, s.

■ Ketma-ket kelgan bir xil undoshlarning tagiga chizing.

60-mashq. Nuqtalar o'rniga zarur harflarni qo'yib, so'zlarni alifbo tartibida ko'chiring.

Yong'o., sha.toli, an.ir, sho.ut, bo.om, ol.o'ri, to.olcha, d.lana.

Foydalanish uchun harflar: q, f, j, t, d, x, g', o'.

61-mashq. Bo'sh katakchalarga unli harflardan mosini qo'yib o'qing.

							M	n				
	l		f	b	o	n	y	d	b	l	m	n
							S	z	-	ch	?	

Savol va topshiriqlar:

1. Soʻz oxirida kelgan qaysi undoshlar talaffuzda oʻzgaradi?
2. Alifboni yoddan ayting.

62-mashq. Soʻzlarni oʻqing. Ularni alifbo tartibida yozing.

Yoʻlbars, timsoh, zarra, kurak, supurgi, arra, kakku, qimmat.

- Shu soʻzlardan qatnashtirib bitta gap tuzing va yozing.

Boʻgʻin

63-mashq. Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib oʻqing va namunadagidek yozing.

N a m u n a: **Op-poq**, ...

Sovuq, chana, yaxmalak, qoʻlqop, quyosh, musaffo, havo.

- **Musaffo** soʻzining maʼnosini ayting.

Soʻz boʻgʻinlarga boʻlinadi.

64-mashq. Matnni oʻqing. Ajratilgan soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

N a m u n a: **i-ni-dan**, ...

Hasan va qaldirgʻoch

Hasan qaldirgʻochning **inidan** uchtoʻrtta **tuxum** olib tushdi.

— Tuxumlarni joyiga qoʻy, uning ham onasi bor, — dedi **buvisi**.

Hasan tuxumlarni joyiga qoʻydi. Bir necha kun oʻtdi. Qaldirgʻoch **bola ochdi**. Uyni qaldirgʻoch bolalarining ovozi tutdi.

Hikoyani davom ettiring.

65-mashq. She'rne o'qing. So'zlarni bo'g'inlarga bo'lib, chiziqcha bilan yozing.

N a m u n a: **Bo'-ri**, ...

Senimi, shoshmay tur!

— Bo'ri quyonni tutmay,
Nega paysalga solar?

— Qiziqsan, tutib yesa,
Multfilm tugab qolar.

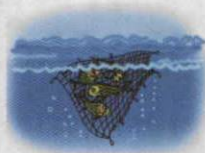
Rauf Tolib

■ Ikki bo'g'inli so'zlarning tagiga chizing.

66-mashq. O'qing. Topishmoqning javobini toping.

Suvga yoysa bo'ladi,
So'ng o'ljaga to'ladi.

■ Topishmoqdagi so'zlarni bo'g'inlarga bo'ling. Har bir so'zda nechta unli tovush va nechta bo'g'in bor?

Unli tovushlar bo'g'in hosil qiladi.

67-mashq. Matnni o'qing. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yozing.

Do'lana

Do'lana — tog' o'simligi. Do'lana tog'li joylarda, **shag'alli** qiyaliklarda **o'sadi**. Respublikamizda do'lana-ning **beshta** turi bor. **Uning mevasi juda** ko'p kasalliklarga davodir.

Do'lana haqida nimalarni bilib ol-
dingiz?

 68-mashq. O'qing. Matn nima haqida ekan?

Xonqizi qo'ng'izini ko'rganmisiz?

Xonqizi qo'ng'izining rangi qizil, **ustida yetti** dona xoli bor. Bu rang **umrining** oxirigacha o'zgarmaydi.

Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni bo'-
g'inlarga bo'lib yozing.

Soʻzlarni boʻgʻinlab koʻchirish

69-mashq. Oʻqing. Soʻzlarning boʻgʻinlarga boʻlinishini va boʻgʻinlab koʻchirilishini kuzating.

Boʻgʻinlarga
boʻlish:

Mu-qad-das
sar-kar-da
A-zim-jon
o-na-xon

Boʻgʻinlab
koʻchirish:

Muqad-das, Mu-qaddas
sar-karda, sarkar-da
Azim-jon
ona-xon

■ Oʻylang. Soʻzlarning bir satrga sigʻmay qolgan qismi ikkinchi satrga qanday koʻchiriladi?

Soʻzlar bir satrdan ikkinchi satrga boʻgʻinlab koʻchiriladi.

70-mashq. Soʻzlarni koʻchirish qoidasiga moslab boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

Hilola, olma, sakkiz, oʻquvchi, kitob, ushoq, surʻat, maʼno.

■ O‘ylang. So‘zlarni bo‘g‘inga bo‘lish bilan bo‘g‘inlab ko‘chirish o‘rtasida qanday farq bor?

71-mashq. So‘zlarni bo‘g‘inlab o‘qing. Bir satrdan ikkinchi satrga bo‘g‘inlab ko‘chirib bo‘lmaydigan so‘zlarni yozing.

Qorbobo, G‘ayrat, tennis, a‘lo, odob, eshik, o‘roq, o‘rtoq, odam, opa, ozoda, asal, e‘lon, uka.

■ O‘ylang. Siz yozgan bu so‘zlarni nima uchun bir satrdan ikkinchi satrga bo‘g‘inlab ko‘chirib bo‘lmaydi?

72-mashq. Matnni o‘qing.

Paxtadan ip yigiriladi, **gazlama** to‘qiladi. **O‘zbekiston** paxtasi ko‘pgina **xorijiy ellarga** sotiladi.

■ Ko‘chiring. Ajratilgan so‘zlarni bo‘g‘inlarga bo‘lib yozing.

73-mashq. Soʻzlardagi unli to-
vushlarning sonini ayting. Berilgan
soʻzlar nima uchun bir satrdan ikkin-
chi satrga boʻgʻinlab koʻchirilmaydi?

Asr, qasr, harf, sharf, mart, mard,
qadr, goʻsht.

■ Soʻzlarning yozilishini yodingizda
tuting.

74-mashq. Soʻzlarni boʻgʻinlarga
boʻlib oʻqing.

Jibljibon

Jibljibon — foydali **qush**. U **ba-
horda** oʻlkamizga birinchi boʻlib
uchib keladi. Jibljibon mayda **ha-
sharotlar** bilan oziqlanadi.

■ Ajratib koʻrsatilgan soʻzlarni koʻ-
chirish qoidasiga koʻra boʻgʻinlarga
ajratib yozing.

75-mashq. Maqolni o'qing. Ajratilgan so'zlarni ko'chirish qoidasiga ko'ra bo'g'inlarga bo'lib yozing.

Kattani hurmat qil,
Kichikni izzat qil.

■ Maqolning ma'nosini tushuntiring.

 76-mashq. So'zlarni bo'g'inlarga bo'lib o'qing.

Ra'no, ma'no, jur'at, sa'va, da'vo.

■ O'ylang. Bu so'zlar keyingi satrga qanday ko'chiriladi? So'zlarni ko'chirish qoidasiga ko'ra bo'g'inlarga bo'lib yozing.

77-mashq. She'rni o'qing.

Nashvati

Meni derlar
Nashvati.
Sharbatlarning
Sharbati.

Mazzalarning
Mazzasi.
Lazzatlarning
Lazzati.

Erkin Vohidov

■ Bir xil undoshli soʻzlarni boʻgʻin-tovush tomondan tahlil qiling.

78-mashq. Sheʼrni oʻqing. Ajratilgan soʻzlarni tahlil qiling.

Yurtim chiroyli,
Yashnagan **bahor**.
Bogʻlarda **gullar**
Bizga intizor.

Rauf Tolib

Tahlil namunasi:

1. **Vatan:** Va-tan (ikkita boʻgʻin).
2. Beshta tovush, beshta harf.
3. Undosh tovush: v, t, n (uchta).
4. Unli tovush: a, a (ikkita).

79-mashq. Topishmoqning javobini toping.

Yoniga kelsa bolasi,
Taʼzim qilar onasi.

● Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib, to-pishmoqni yozing.

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Soʻzlar nimalarga boʻlinadi?
2. Qaysi tovushlar boʻgʻin hosil qi-ladi?
3. Soʻzlar bir satrdan ikkinchi satrga qanday koʻchiriladi?

 80-mashq. Sport oʻyinlariga oid soʻzlarning boʻgʻinlarini toping.

● Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

SO‘Z

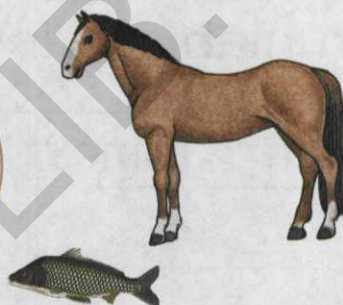
So‘zning ma‘nosi

81-mashq. Rasmdagi shaxs va jonivorlarning nomini ayting. Ularga so‘roq bering.

uchadi
suzadi
yuguradi
yozyapti

■ Shaxs va jonivorlarning harakatini bildirgan so‘zlarni o‘qing. Ularga so‘roq bering. So‘zlar nimasiga ko‘ra farqlanyapti?

82-mashq. Ajratilgan so‘zlar qanday ma‘no bildirayotganini ayting.

Sariq gul, **shirin** olma, **aqli** qiz, **beshta** nok.

So‘zlar **shaxs**, **narsa**, **harakat**, **belgi**, **miqdor** ma‘nolarini bildiradi.

83-mashq. O'qing. So'zlarning qanday ma'no bildirayotganini ayting.

Qizil, ko'za, o'n, soch, Gulsara, kuldi, katta, yetti, bodom, ochildi, shirin, besh, uxladi, ishchi, Durдона.

■ So'roqlar yordamida so'zlarni guruhlab yozing.

Kim?	Nima?	Nima qildi?	Qanday?	Necha?

84-mashq. So'zlarga so'roq bering. Ularning qanday ma'no bildirayotganini ayting.

Muyassar, baland, shifokor, aqlli, oy, o'qidi, so'zladi.

■ So'zlarni so'roqlari asosida guruhlab yozing.

Kim?	Nima?	Qanday?	Nima qildi?

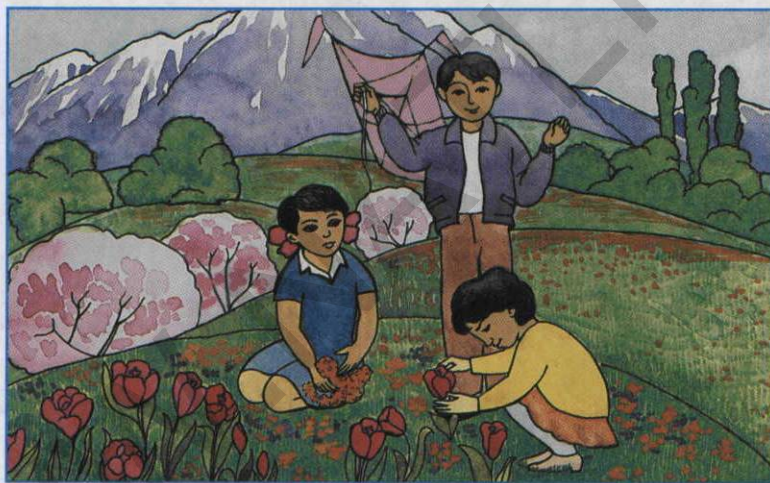

85-mashq. Juftlab berilgan soʻzlarning maʼnosiga diqqat qiling.

Kul — koʻl, qol — qoʻl, qoʻy — toʻy, bil — bol.

■ Qaysi soʻzlar harakat maʼnosini, qaysilari narsa maʼnosini bildiriyapti?

86-mashq. Bolalarga ism qoʻying.

Savollarga rasm asosida javob bering:

1. Qaysi fasl boshlandi?
2. Kimlar sayrga chiqdi?
3. Bolalar qirda nima qildilar?

■ Javobingizni yozing.

87-mashq. Soʻzlarni oʻqing.

Muallim, kutubxonachi, quruvchilar, mehmonlar, shoir, qoʻshnilar.

● **Kim?**, keyin **kimlar?** soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarni yozing.

88-mashq. Koʻchiring.

Bahor keldi. Dehqon dala ishlarini boshladi.

● **Kim?** soʻrogʻiga javob boʻlgan soʻzlarning tagiga toʻgʻri chiziq va **nima qildi?** soʻrogʻiga javob boʻlgan soʻzlarning tagiga ikki chiziq chizing.

89-mashq. Soʻroqlar oʻrniga mos soʻzlarni qoʻyib, gaplarni koʻchiring.

(Nima?) tindi. Chumoli (nima qildi?). (Qanday?) qushlar navosi boshlandi.

Foydalanish uchun soʻzlar: **yomgʻir**, **oʻrmaladi**, **sayroqi**.

■ Tuzgan gaplaringizdagi har bir soʻz nimani bildiriyapti?

90-mashq. Soʻroqlar oʻrniga mos soʻzlarni qoʻyib yozing.

Quyosh (nima qildi?). (Kim?) bogʻga bordi. U bogʻda (qanday?) daraxt oʻtqazdi.

Foydalanish uchun soʻzlar: **chiqdi, bogʻbon, mevali.**

Shaxs va narsaning nomini bildirgan soʻzlar

91-mashq. Sheʼrni ifodali oʻqing.

Ulugʻ Temur bobomiz
Sevgan, sigʻingan Vatan!
Bobur Mirzo doimo
Qoʻmsab sogʻingan Vatan!

Rauf Tolib

■ Koʻchiring. **Kim?** soʻrogʻiga javob boʻlgan soʻzlarning tagiga toʻgʻri chiziq chizing.

92-mashq. Soʻzlarni oʻqing, ular-
ga soʻroq bering.

Qush, gul, sabzavot, sabzi, turna,
qaldirgʻoch, binafsha, chuchmoma,
piyoz.

■ Ajratib koʻrsatilgan soʻzlarga oid
soʻzlarni aniqlang va guruhlab yozing.

Shaxsning nomini bildirgan soʻz-
lar **kim?**, narsaning nomini bildir-
gan soʻzlar **nima?** soʻrogʻiga javob
boʻladi.

 93-mashq. Rasmdagi shaxslar-
ning kasbini ayting va yozing.
Ularga soʻroq bering.

94-mashq. Nima? va nimalar?, kim? va kimlar? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni topib yozing.

Qumri xola doshqozonda sumalak pishirdi. Odil, Nargiza Qumri xolaga yordamlashdi. Qumri xola bolalarga ertaklar va qo'shiqlar aytib berdi. Bolalar ko'p narsalarni bilib olishdi.

Shaxslarni bildirgan so'zlar kimlar?, narsalarni bildirgan so'zlar nimalar? so'roqlariga javob bo'ladi.

95-mashq. O'qing. Avval kim?, so'ng nima?, nimalar? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni ko'chiring.

Bobomiz Amir Temur bog'lar yaratgan. Bog'larning ichiga saroy, hovuz, favvoralar qurdirgan. U yerlarga mevali daraxtlar, gullar ektirgan.

Bog'da tovus va ohular sayr qilib yurgan.

Xurshid Davrondan

96-mashq. O'qing. **Kim?**, **nima?**, **kimlar?**, **nimalar?** so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni guruhlab ko'chiring.

Hovli, o'yinchoqlar, Halima, daraxt, mehmon, gilam, zinapoya, ayvon, ustunlar, mezbonlar, Mukambar, chavandoz, tennis, o'quvchilar.

Kishilar ismi va familiyasining bosh harf bilan yozilishi

97-mashq. So'zlarning yozilishini taqqoslang. So'zlar nima uchun kichik va bosh harf bilan yozilgan?

bobo	Nurmat	Husanov
buvi	Sharofat	Majidova
ota	Hikmat	Ne'matov
ona	Xosiyat	Nurmatova
aka	Ne'mat	Hikmatov
singil	Dilafro'z	Yo'ldosheva

Oila a'zolaringizning ismi va familiyasini yozing.

Kishilarning ismi va familiyasi bosh harf bilan yoziladi.

98-mashq. Matnni o'qing. Mazmunini qayta hikoya qiling.

Opa-singillar

Nilufar, Xurshida va Xolida _____ opa-singillar. Ularning onasi Saodat _____ mohir chevar. Qizlar ham onalaridan bichish-tikishni o'rganishgan.

■ Ismlarga familiya qo'shib yozing.

99-mashq. Rasmni kuzating. Bolalarga ism qo'ying.

Savollarga javob yozing:

1. Kim kutubxonaga bordi?
2. Kutubxonada kimlar bor edi?
3. Kim Ma'murga kitob berdi?

■ Yozgan gaplaringizdagi shaxs va narsa nomini bildirgan soʻzlarning tagiga chizing.

100-mashq. O'qituvchi va o'quvchilarga ism qo'ying.

Savollarga javob yozing:

1. Kim o'quvchilarni o'qityapti?
2. Kimlar o'qituvchining gapini tinglayapti?

■ Yozgan gaplaringizdagi ismni bildirgan soʻzlarning tagiga chizing.

101-mashq. Ifodali oʻqing. Sheʼr kimlar haqida ekanini ayting.

Isib ketyapman

Davron dedi Omonga:

— Ketyapmiz qay tomonga?

— Janubga, — dedi Omon.

— Sen buni bilding qandoq?

— Axir, yoʻl yurgan sari

Isib ketyapman, oʻrtoq!

Rauf Tolib

■ Sheʼrdagi bolalar ismini koʻchiring. Ular qanday harf bilan boshlangan?

102-mashq. Oʻqing. Tez aytishni oʻrganing.

1. Gʻulom sholgʻom shoʻrvani ichib sogʻlom boʻldi.

2. Toʻlqin topishmoqni toʻgʻri topdi.

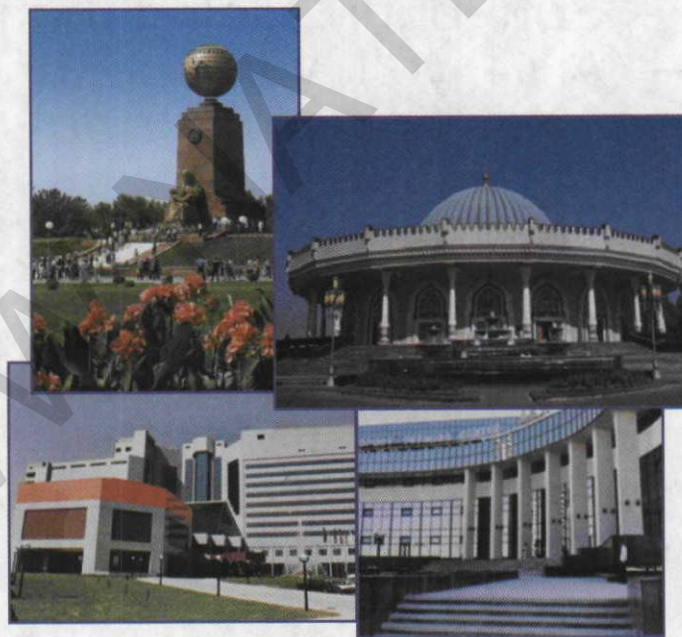
□ Ko‘chiring. Bolalar ismini bildirgan so‘zlarning tagiga bitta to‘g‘ri chiziq chizing. Ularga so‘roq bering.

Joy nomlarining bosh harf bilan yozilishi

103-mashq. O‘qing. Rasmda qaysi shahar tasvirlanganini ayting.

Toshkent — O‘zbekistonning poytaxti. Toshkentning yerosti shahar-

chasi metro deyiladi. Metroning **Chilonzor, O‘zbekiston, Yunusobod** yo‘nalishlarida poyezdlar qatnaydi.

Toshkentda **Fransiya, Germaniya, Rossiya, Koreya, Yaponiya** kabi ko‘plab xorijiy davlatlarning elchixonalari joylashgan.

☐ Joy nomlari qanday harf bilan yozilgan? Nima uchun?

104-mashq. O‘qing. Matndan nimalarni bilib oldingiz? So‘roqlar yordamida joy nomlari va shaxs ismlarini aniqlang.

Ko‘hna Urganch Xorazm davlatining poytaxti edi. Uni Chingizxon qo‘shinlari vayron etdi. Jaloliddin Manguberdi Vatan ozodligi uchun kurashdi.

☐ Ko‘chiring. Joy nomlari va kishi ismlarining tagiga chizing.

■ **Vayron etdi** deganda siz nimani tushunasiz?

Joy nomlari bosh harf bilan yoziladi.

105-mashq. O'qing. Matnda kimning yoshligi bayon qilingan?

Mening bolalik yillarim Farg'ona vodiysining Yaypan, Nursuq, Qudash, Buvayda, Tolliq, Olqor, Yulg'unzor, Oqqo'rg'on degan qishloqlarida o'tgan. O'tmish hayot lavhalaridan esimda qolganlarini «O'tmishdan ertaklar» asarimda qalamga oldim.

Abdulla Qahhordan

■ Joy nomlarini bosh harf bilan ko'chiring. Ularga so'roq bering.

106-mashq. Matnni o'qing. Joy nomlarini ko'chiring.

Qarshi

Qarshi — qadimiy va navqiron shahar. Qarshi shahridan temiryo'l o'tadi. Temiryo'l Qarshini Toshkent, Farg'ona, Samarqand, Buxoro, Ter-miz shaharlari bilan bog'laydi.

■ Yozganlaringizni matnga qarab tekshiring. Joy nomlarini qanday harf bilan yozdingiz? Ularga so'roq bering.

107-mashq. O'zingiz bilgan shahar, qishloq, mahalla, ko'cha nomlarini yozing.

N a m u n a:

Shaharlar: **Toshkent**, _____, _____, _____, ...

Qishloqlar: **Yakkatol**, _____, _____, _____, ...

Mahallalar: **Mevazor**, _____, _____, _____, ...

Ko'chalar: **Qatortol**, _____, _____, _____, ...

108-mashq. Ko‘chiring. Joy nomlarining tagiga chizing.

Buxoro

Buxoro — qadimiy va navqiron shahar. Shaharda Labihovuz, Ko‘kaldosh kabi yodgorliklar bor. Sayohatchilar Shohrud arig‘i bo‘yida sayr qiladilar.

B. Saidomonovdan

■ **Navqiron** so‘zining ma’nosini bilasizmi?

Hayvon nomlarining bosh harf bilan yozilishi

109-mashq. Har bir hayvon nomini unga atab qo‘yilgan nom bilan yozing.

mushuk
it
ot
sigir

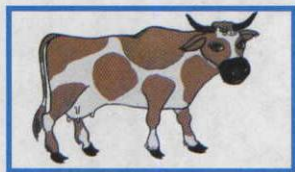
Olapar, Qoplon
Boychibor
Qashqa, Govmish
Popuk, Momiq

■ Yozganlaringizni tekshiring. Hayvon nomlari nima uchun bosh harf bilan yozilgan?

110-mashq. Birinchi ustunga hayvon nomlarini, ikkinchi ustunga ularga atab qo'yilgan nomlarni yozing.

Baroq
To'rtko'z
Qorabayir
Targ'il

Ikkinchi ustundagi so'zlarni nima uchun bosh harf bilan yozdingiz?

Hayvonlarga atab qo'yilgan nomlar bosh harf bilan yoziladi.

111-mashq. Berilgan so'zlardan bir-biriga mosini tanlab gaplar tuzing va yozing. Gaplarni bosh harf bilan boshlang.

Olapar
Mosh
Boychibor

kishnaydi
vovullaydi
miyovlaydi

■ Hayvonlarga qo'yilgan nomlarning tagiga chizing.

112-mashq. Rasmdagi narsalarning nomini ayting va yozing.

■ Bu so'zlar qaysi so'roqqa javob bo'ladi?

113-mashq. Ko'chiring. Kishilarning ismini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

Ko'hna Turon farzandlari

Men Shiroqman,
Vatan uchun jon fido qilgan.

Men — To'maris,
Vatan uchun dilbandidan kechgan.

Men — Najmiddin Kubro,
Xorazm elini og'ir paytda
Tashlab ketmagan.

■ **Dilbandi** so'zining ma'nosini bilasizmi?

Savollarga og'zaki javob bering:

1. So'zlar nimalarga nom bo'ladi?
2. Kishilarning ismi va familiyasi qaysi so'roqqa javob bo'ladi?
3. **Nima?** so'rog'i qaysi so'zlarga beriladi?
4. Hayvonlarga atab qo'yilgan nomlar qanday harf bilan yoziladi?

114-mashq. Chiziqlar o'rniga joy nomlarini qo'yib, gaplarni ko'chiring.

Men _____ yashayman. O'rtog'im
_____ ko'chasida yashaydi. Biz-
ning _____ nomli mahallamiz
juda obod.

Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar

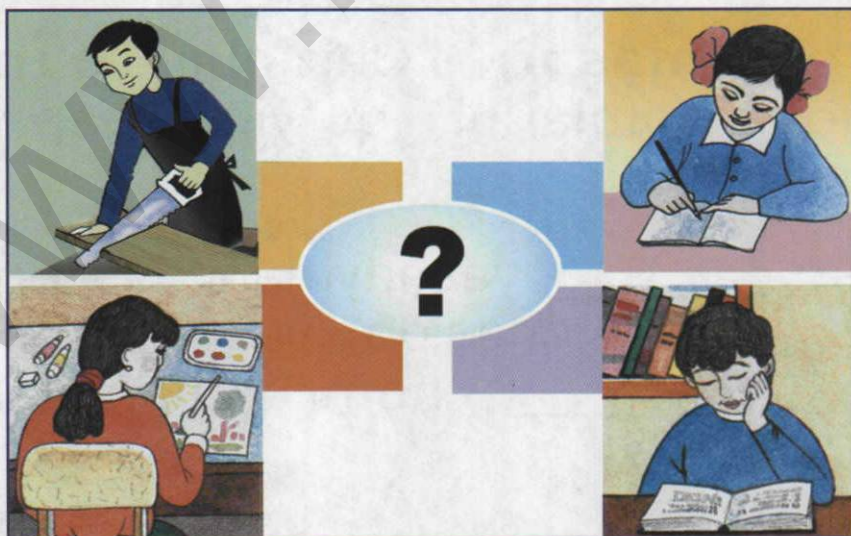
115-mashq. Berilgan soʻzlarga **kim?** soʻrogʻiga javob boʻlgan soʻzlarni qoʻyib yozing.

Oʻqitadi, oʻqiydi, davolaydi, oʻynaydi.

■ Harakatni bildirgan soʻzlarning tagiga ikki toʻgʻri chiziq chizing.

N a m u n a: Qizcha oʻynaydi.

116-mashq. Bolalar nima qila-yotganini bir soʻz bilan ayting. Shu soʻzlarga soʻroq bering.

Foydalanish uchun soʻzlar: yoz-yapti, chizyapti, oʻqiyapti, arralayapti.

- Bolalarga ism qoʻyib, harakatni bildirgan soʻzlar bilan yozing.

Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar nima qildi?, nima qilyapti?, nima qiladi? soʻroqlariga javob boʻladi.

117-mashq. Oʻqing. Nima qildi?, nima qilyapti?, nima qiladi? soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarni topib yozing.

Olma, anor, qochdi, qizil, qoʻndi, ishlaydi, uzyapti, behi, chiqyapti, deraza, kelyapti, oladi, qoladi, chiqdi.

- Yozganlaringizni tekshiring.

118-mashq. Sheʼrda qaysi fasl tasvirlangan?

Togʻda nega
Eridi qor?

Nega loyqa
Oqar anhor?
Nega gullar
Kuldi takror?
Chunki yana
Keldi _____.

■ Chiziq o'rniga fasl nomini qo'ying.
Harakatni bildirgan so'zlarni toping.

119-mashq. She'rni o'qing. So'-
roqlar yordamida harakatni bildirgan
so'zlarni toping.

Yaproqlar

Zumrad, yashil
yaproqlar
Shovullaydi
bog'larda.
Soyasiga
chorlaydi
Kun qizigan
chog'larda.

Bizlar uchun
chang yutib,
Tozalaydi havoni.
Ko'zimizga
yashnatib
Ko'rsatadi
dunyoni.

Qambar Ota

- **Yaproqlar, chorlaydi** soʻzlarini qaysi soʻzlar bilan almashtirish mumkin?
- **Chang yutib** deganda nimani tushunasiz?

120-mashq. Berilgan soʻzlardan foydalanib savollarga javob yozing. Harakatni bildirgan soʻzlar tagiga ikki chiziq chizing.

N a m u n a : **Bola** kuladi, yuradi.

Kim kuladi, yuradi, oʻynaydi?

Nima oqadi, qaynaydi, soviydi?

Nima sayraydi, uchadi?

Nima teriladi, yigiriladi?

Nima yuguradi, chopadi, kishnaydi?

Foydalanish uchun soʻzlar: **bola**, qaldirgʻoch, **suv**, **ot**, **paxta**.

121-mashq. Oʻqing. Koʻchiring.

Bahor keldi. Bogʻlarda gullar ochildi. Ariqlarda suvlar shildirab oqdi.

Jamalak sochli Zumrad bog'ga kirdi.
U olxo'ridan dovuchcha so'radi.

Olxo'ri dedi: «Tez kunlarda pi-
shaman, yerga tap-tap tushaman.
O'shanda kel, qizaloq...»

Mirmuhsindan

■ Shaxs va narsaning harakatini bil-
dirgan so'zlarni so'roqlar yordamida
toping va tagiga ikki chiziq chizing.

122-mashq. Narsaning harakatini
bildirgan so'zlarni o'qing.

g'aramlaydi

o'radi

yanchadi

yig'adi

■ Kombayn bajaradigan ishlarni tar-
tib bilan ayting.

123-mashq. Soʻzlarni oʻqing.
Ular nimani bildiradi?

Toʻquvchi, kapalak, baliq, suv.

■ Shaxs va narsa nomlarini harakatni bildirgan soʻz bilan yozing.

Foydalanish uchun soʻzlar: toʻqiydi, uchadi, suzadi, oqadi.

124-mashq. Koʻchiring.

Men Javohir bilan dalaga bordim. Shudring tushgan oʻtloqda rosa aylandik. Ikkalamiz bir xalta yalpiz, jagʻjagʻ, ismaloq terdik.

■ Harakatni bildirgan soʻzlarning tagiga ikki chiziq chizing.

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar qaysi soʻroqlarga javob boʻladi?
2. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar tagiga nechta chiziq chiziladi?

125-mashq. Quyida berilgan savollarga javob yozing.

1. Siz hozir qaysi kitobni o'qiyapsiz?
 2. Siz biror to'garakka boryapsizmi?
- Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlarni topib, tagiga ikki chiziq chizing.

Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar

126-mashq. O'qing. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarga so'roq bering.

Oq gulim, oppoq gulim,
Ushlab ko'rsam yumshoq gulim.

- Ko'chiring. **Qanday?**, **qanaqa?** so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarning tagiga to'lqinli chiziq chizing.

N a m u n a: Oq gulim, ...

Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar **qanday?**, **qanaqa?** so'roqlariga javob bo'ladi.

127-mashq. Matnni o'qing. Qanday?, qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni toping.

Qishlog'imizda katta bog' bor. Bahorda mevali daraxtlar oq, pushti rangda gullaydi. Yozda daraxtlar shirin va mazali mevalar beradi. Biz mevalarni terishda bog'bonga yordam beramiz.

■ So'roqlar o'rniga mos so'zni qo'yib yozing.

Qanday? bog', qanday? daraxtlar, qanaqa? rang, qanday? mevalar.

128-mashq. Chiziqchalar o'rniga mos so'zlarni qo'yib, gaplarni o'qing.

Polizda _____ qovunlar pishdi.

Men _____ ertak o'qidim.

Bozordan _____ olma sotib oldik.

129-mashq. Belgini bildirgan soʻzlarga mos shaxs yoki narsaning nomini bildirgan soʻzlar topib, namunadagidek yozing.

Chiroyli, odobli, shirinsoʻz, mahmaddona, aqlli, goʻzal.

N a m u n a: **Chiroyli shahar**, ...

130-mashq. Oʻqing. Soʻzlarga soʻroq bering.

Koʻk, dumaloq, oq, shirin, sershox, nordon, achchiq, pakana, sariq, yashil, uzunchoq, chuchuk, mazali, qizil, qiyshiq, bemaza.

■ Soʻzlarni maʼnosiga koʻra guruhlarga ajratib yozing.

Rang bildiruvchi soʻzlar	Maza bildiruvchi soʻzlar	Shakl bildiruvchi soʻzlar

131-mashq. Chiziqchalar o'rniga berilgan so'zlardan mosini qo'yib gap tuzing va yozing.

1. _____ bola elga manzur.
2. _____ gap bilan ilon inidan chiqadi.
3. _____ so'zni so'zlama.
4. Yolg'onchining _____ gapi ham yolg'on.

Foydalanish uchun so'zlar: **yaxshi, yolg'on, rost, odobli.**

■ **Qanday?** so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga to'lqinli chiziq chizing.

132-mashq. Topishmoqning javobini toping. Uni topishda sizga qaysi so'zlar yordam berdi?

1. O'zi shirin, tukligina, Mazasi bor totligina.

2. Oq sandig'im ochildi, Olamga nur sochildi.

● Ko‘chiring. Qanday?, qanaqa? so‘roqlariga javob bo‘lgan so‘zlarning tagiga to‘lqinli chiziq chizing. Totli so‘ziga ma‘nodosh so‘z toping.

133-mashq. Rasmdagi bolalarga ism qo‘ying.

Savollarga javob yozing:

1. Bolalar nima qilyapti?
2. Bog‘da qanday gullar ochilgan?
3. Gullarga qanday kapalaklar qo‘nyapti?

● Belgini bildirgan so‘zlarning tagiga chizing.

134-mashq. Har bir ustunchadagi soʻzlardan gap tuzib yozing.

issiq	koʻm-koʻk	qoqigullar
boshlandi	koʻkardi	sariq
kunlar	maysalar	ochildi

■ **Qanday?, qanaqa?** soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarning tagiga toʻlqinli chiziq chizing. Ular nimalarning belgisini bildiriyapti?

135-mashq. Oʻqing. Gaplarni soʻz maʼnolariga koʻra tahlil qiling.

Saida chiroyli gullar terdi.

Komil qiziq hikoya oʻqidi.

N a m u n a: **Saida** – kim? shaxs maʼnosi; **gullar** – nimalar? narsa maʼnosi; **terdi** – nima qildi? harakat maʼnosi.

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Shaxs va narsaning belgisini bildirgan soʻzlar qaysi soʻroqlarga javob boʻladi?

2. Belgini bildirgan soʻzlar shaxs va narsalarning qaysi belgilarini bildiradi?

136-mashq. Belgini bildirgan soʻzlarni rasmdagi shaxs va narsa nomlari bilan yozing.

Odobli

Shirin

Chiroyli

Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan soʻzlar

137-mashq. Raqamlarni oʻqing. Ularning har biriga soʻroq bering.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

■ Beshta raqamni nom bildirgan soʻzlar bilan yozing.

Namuna: **Bitta olma**, ...

138-mashq. Sheʼrdagi **necha?** soʻrogʻiga javob boʻladigan soʻzlarni toping.

Laylaklar

Moʻjaz hovuz,
Qoʻsh olmurut,
Bir juft chinor.
Uch tup yashil
Baqaterak
Adl turar.

Ikki laylak
Xashak tashir,
Bir daraxtni
Makon etdi,
Ark qildi.

Tursunboy Adashboyev

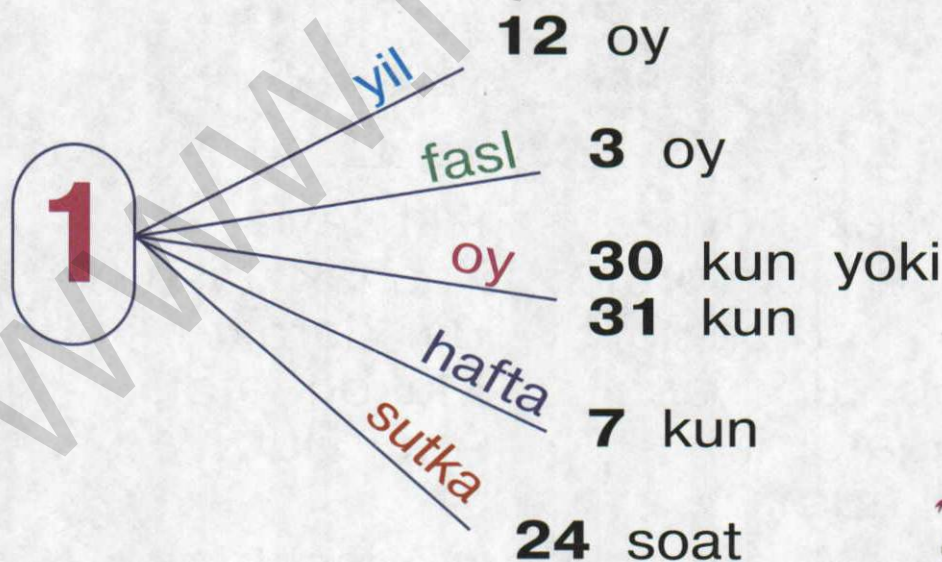
- Ko‘chiring. Miqdorni bildirgan so‘zlarning tagiga to‘lqinli chiziq chizing.
- Adl, ark so‘zlarining ma’nosini bilasizmi?

Shaxs va narsaning miqdorini bildirgan so‘zlar **necha?** yoki **nechta?** so‘rog‘iga javob bo‘ladi.

139-mashq. Raqamlarni so‘zlar bilan o‘qing va namunadagidek yozing.

Namuna: Bir yil — o‘n ikki oy, ...

140-mashq. Namunaga qarab o'qishni o'rganing.

Namuna: 1-sinf — birinchi sinf, ...

1-sinf, 7-ko'cha, 5-qator, 3-uy,
2-farzand.

- Raqamlarni so'z bilan yozing.
- O'ylang. Chiziqcha o'rniga qaysi qo'shimcha yozildi?

Shaxs va narsaning tartibini bildirgan so'zlar **nechanchi?** so'rog'iga javob bo'ladi.

141-mashq. Raqamlarni narsa yoki shaxs nomini bildirgan so'zlar bilan namunadagidek yozing.

Namuna: O'n beshinchi qator, ...

2-, 14-, 7-, 8-, 19-.

142-mashq. Nechta? va nechanchi? so'roqlariga javob topib ayting.

Nechta? eshik, nechanchi? sinf, nechta? deraza, nechanchi? qator, nechta? o'quvchi.

Namuna: Bitta eshik, ...

Savol va topshiriqlar:

1. Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan so'zlarning so'rog'ini ayting.
2. Miqdorni bildirgan qaysi so'zlarda bir xil undoshlar ketma-ket keladi?
3. Shaxs va narsaning miqdorini bildirgan so'zlarning tagiga qanday chiziq chiziladi?

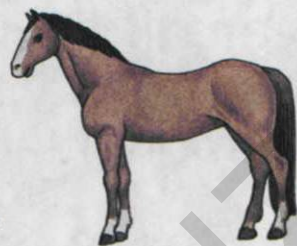

143-mashq. O'qing. Topishmoqning javobini toping.

1. Besh juft oshna
Doim ishga tashna.

2. To‘rtta uning oyog‘i,
Temir mixli tuyog‘i.
Manzilga yetishtirar,
Toshdan qattiq tuyog‘i.

■ **Necha?, nechta?, qanday?** so‘roqlariga javob bo‘lgan so‘zlarni topib yozing.

144-mashq. O‘qing. Matnning nima haqida ekanini ayting.

Qadimda odamlar baland osmonda uchishni orzu qilganlar. Afsonaviy uchar gilamlar haqida ertaklar to‘qishgan. Ularning orzulari haqiqatga aylandi. Ixcham va qulay samolyotlar

yaratildi. Hozir O‘zbekistondan jahonning yuzga yaqin mamlakatlarga samolyotlar qatnamoqda.

■ Shaxs va narsaning nomini, belgisini va miqdorini bildirgan so‘zlarni aniqlang.

145-mashq. She’rni o‘qing.

O‘rmonda

Chak-chak tomib sumalak,
Ko‘zlarini yoshlaydi.
Ariqchalar chuldirab,
Qo‘shig‘ini boshlaydi.
Jonivorlar uqtirar
Mudroq ayiqpolvonga:
— Ajablanma, maymoqvoy,
Bahor keldi o‘rmonga!

Hamza Imonberdiyev

■ Ko‘chiring. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so‘zlarning tagiga chizing.

146-mashq. Ko'chiring. Raqamlarni so'z bilan yozing.

1. 2 yaproq 1 tanda,
Yozda kezar chamanda.

2. Quyon emas, uzun quloq,
Ot emas, 4 ta tuyoq.

■ **Necha?** yoki **nechta?** so'roqlariga javob bo'ladigan so'zlarning tagiga to'lqinli chiziq chizing.

Namuna: Ikki yaproq, ...

147-mashq. So'roqlar o'rniga mos so'zlarni qo'yib, gaplarni o'qing.

1. **Kimlar?** quyon boqdi.
2. Quyonlar **nechta?** bo'ldi.
3. **Qanday?** quyonlar **kimga?** yoqdi.

■ Gaplar nimalardan tuzilgan?

148-mashq. Ko'chiring. She'r ni-
ma haqida ekanini aniqlang.

Vatanim — **quyosh**,
Boshimni **silar**.
U menga **ko'z-qosh**,
Iqbolim **tilar**...

Obid Rasul

▣ Ajratib ko'rsatilgan so'zlarga so'-
roq bering. Ular nimani bildiriyapti?

 149-mashq. She'rni ko'chiring.

Chiniqish

Erta tongda turaman,
Hovlida yuguraman.
Mashq qilib: bir, ikki, uch...
Chiniqaman to'plab kuch.

Sobir Jabbor

▣ Shaxs va narsaning harakatini bil-
dirgan so'zlarning tagiga chizing.

NUTQ. GAP

Og‘zaki nutq va yozma nutq

150-mashq. Bolaga ism qo‘yib, rasm mazmunini so‘zlang.

■ Siz tuzgan hikoya nima deyiladi? Nutqingiz nimalardan tuzildi?

151-mashq. Matnni o‘qing. Anvar haqida nimalarni bilib oldingiz? Siz qanday nutq o‘qidingiz?

Anvar rassom bo‘lishni istaydi. U ko‘m-ko‘k dala, beg‘ubor osmon rasmini chizdi. Rasm o‘rtoqlariga yoqdi.

■ Ko'chiring. Hikoya nimalardan tuzilgan?

152-mashq. O'qing. Hikoya nima haqida yozilgan?

Ziyofat

Bahorda Orifjon yetti yoshga to'ldi. U Furqat, Farhod, Nilufarni uyiga taklif qildi. Orifjonning onasi bolalarni shirinliklar bilan mehmon qildi.

■ Ko'chiring. Hikoya nimalardan tuzilgan?

153-mashq. Rasm asosida savollarga javob bering.

«Mehmon-mehmon» o'yini

1. Mehmon kelganda qanday kutib olinadi?

2. Mehmonning qo'liga suv qanday quyiladi?

3. Mehmonga sochiq qanday tutiladi?

154-mashq. O'qing. Siz qanday nutqni o'qidingiz?

Zarif va Zafar

Zarif shaharda yashaydi. U qishloqdagi xolasining uyiga bordi. U yerda Zarif Zafar akasiga yordamlashdi.

☐ Ko'chiring. **Yordamlashdi** so'ziga ma'nodosh so'zlar toping.

 155-mashq. O'qing. Siz qanday nutqni o'qidingiz?

Afrika jirafasi tez yuguradi. U katta qadam tashlaydi. Yugurganda uning har bir odimi to'rt-besh metr keladi.

☐ Ko'chiring. **Qadam** so'ziga ma'nodosh so'z toping.

Gap

156-mashq. O'qing. Har bir gapning oxirida ovozingizni pasaytiring. Nechta gap o'qidingiz? Har bir gap qanday harf bilan boshlangan?

Biz hayvonot bog'iga bordik. Bog' keng maydonni egallabdi. Hayvonot bog'ida dengiz akvariumi ham bor ekan.

■ Ko'chiring. **Dengiz akvariumi** deganda nimani tushundingiz?

Gap so'zlardan tuziladi. Gapning birinchi so'zi bosh harf bilan boshlanadi.

157-mashq. O'qing. Nechta gap o'qidingiz? Gapning birinchi so'zi qanday harf bilan boshlangan?

Quddus Muhammadiy

Quddus Muhammadiy — bolalarning sevimli shoiri. Bolalar shoirning

«Tabiat alifbesi» kitobini sevib o'qiydilar. Bu kitob ona tabiatni va jonivorlarni sevishga o'rgatadi.

Ko'chiring. Gap nimalardan tuzilgan?

158-mashq. O'qing. Gaplar qanday mazmun bildiriyapti?

Shohimardon

Shohimardon — Farg'ona vodiysining chiroyli joylaridan biri. U yerda oromgohlar ko'p.

Shohimardon yaqinidagi baland cho'qqilarda alpinistlar mashq o'tkazishadi.

Ko'chiring. Joy va shaxs nomlarining tagiga chizing.

159-mashq. Hikoya kim haqida yozilgan? Unda nechta gap bor?

Farhod bobosi bilan dala hovliga bordi. Bobosi daraxtlarni, toklarni parvarish qildi. Farhod bobosining ishlariga yordamlashdi.

■ Ko'chiring. **Kim?** so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga chizing.

160-mashq. Ertak nechta gapdan tuzilgan? Gaplar qanday harf bilan boshlangan? Nima uchun?

Qadim zamonda bir kampir bilan chol yashagan ekan. Ular ovchilik bilan kun ko'rishar ekan.

Chol tuzoq qo'yibdi. Tuzoqqa katta laylak tushibdi. Shu payt laylak odamday so'zlay boshlabdi...

(Ertakdan)

■ Birinchi va to'rtinchi gaplar kim va nima haqida aytilgan? Ertakni davom ettiring.

161-mashq. Chiziqchalar o'rniga tushirib qoldirilgan so'zlarni qo'yib ko'chiring. Gaplar oxiriga tegishli tinish belgisini qo'ying.

Yordamchi qiz

Mening _____ yaxshi pazanda
Onam jizzali _____ yopadi Onam
_____ taomlar pishiradi Onam tay-
yorlagan lag'mon, manti, norin men-
ga _____ Men doim onamga _____

Foydalanish uchun so'zlar: **onam,**
nonlar, **mazali,** **yoqadi,** **yordamla-**
shaman.

162-mashq. Ko'chiring. She'rdagi har bir gapning oxiriga qaysi tinish belgilari qo'yilgan? Nima uchun?

Yurak kerak

— Yomg'ir quysa, osmonga
Nima kerak?

- Chelak kerak.
- Qor yog'sa-chi, osmonga Nima kerak?
- Elak kerak.
- Yomg'ir, qordan qo'rqqanga Nima kerak?
- Yurak kerak!

Po'lat Mo'min

- So'roq belgili gaplar qanday mazmun bildiriyapti?

Gapning oxiriga nuqta (.), so'roq belgisi (?) yoki undov belgisi (!) qo'yiladi.

163-mashq. O'qing. Ayrim gaplar oxiriga nima uchun so'roq belgisi qo'yilgan?

Tog'dan so'rashdi:

- Sendan qudratli narsa bormi?
- Bor, Inson bilan Mehnat.

— Sen-chi, sen nima deysan, ona Yer?

— Men Inson va Mehnat bilan tirikman.

— Ha, azim Tog‘, ona Zaminning hukmdori Inson va Mehnatdir.

(Ertakdan)

■ Sizningcha, dunyoda kim qudratli? Nima uchun?

164-mashq. O‘qing. Har bir gap oxirida to‘xtang. Hikoya nechta gapdan tuzilgan?

Hovlimizda bir tup gilos bor Gilosimiz pishdi U pishishi bilan hovlimiz qushlarga to‘ldi Mening qushlarga havasim keldi Men ham o‘rtoqlarimni gilosxo‘rlikka taklif qildim.

■ Gaplar oxiriga tegishli tinish belgisini qo‘yib ko‘chiring.

165-mashq. Qo'zichog'im so'zini harakatni bildirgan so'zlar bilan ko'chiring.

Sezgir cho'pon

Qo'zichog'im ma'raydi,
Menga zimdan qaraydi.
Bu qarashning ma'nosi —
O't bilan suv so'raydi.

Anvar Obidjon

■ Gaplarning oxiriga nima uchun nuqta qo'yilgan?

166-mashq. Ertakka sarlavha qo'ying.

Chumoli bug'doyni iniga olib ketayotgan edi. Chumchuq pirillab uning yoniga tushdi va dedi:

— Chumoli, bug'doyni menga ber.

Chumoli dedi:

— Qanoting bor, ko'zing bor.
O'zing topib ye.

Aziz Abdurazzoqdan

■ Birinchi va oxirgi gaplarda nima haqida soʻz boryapti?

167-mashq. Oʻqing. Sheʼr nima haqida yozilgan?

Topishmoq sheʼr

Boʻy-bastimga qara, boq,
Qiziqqon olovman naq.
Shu sababdan doimo
Hamrohim hayajon, zavq.

Anvar Obidjon

■ Koʻchiring. Topishmoq sheʼrga yana qanday sarlavha qoʻyish mumkin?

168-mashq. Tinish belgilariga eʼtibor berib, suhbatni oʻqing.

Bir kuni Raʼno buvisi bilan suhbatlashdi.

- Boychechak qayerda oʻsadi?
- Huv oʻsha qir-adirlarda oʻsadi.

Tepalik etagida boychechak uxlab yotibdi.

— U qachon uygʻonadi?

— ...Bahor kelganda eng birinchi boʻlib boychechak uygʻonadi!

Aziz Abdurazzoqdan

■ Gaplarning oxiriga nima uchun nuqta, soʻroq belgisi yoki undov belgisi qoʻyilgan?

■ Raʼnoning buvisi aytgan gaplarni koʻchiring.

169-mashq. Oxiriga soʻroq va undov belgisi qoʻyilgan gaplarni koʻchiring. Gaplar oxiriga tinish belgilarning qoʻyilish sababini tushuntiring.

Qasos

(Hazil sheʼr)

Qalaysan, babaq xoʻroz?
Qoʻlga tushding,
Qanday soz!
Uyqum buzib har safar,

Qichqirarding har sahar.
Quvsam, tutqich bermasding,
Hech gapimga kirmasding.
Berolmaysan endi pand,
Seni yeyman, xo'rozqand!

Anvar Obidjon

170-mashq. «O'qish kitobi»dagi «Olma» hikoyasidan so'roq gaplarni topib ko'chiring.

171-mashq. Gaplar oxiriga nima uchun so'roq belgisi qo'yilgan?

1. Siz ona tili darsida nimalarni o'rgandingiz?
2. Ona tilidan uyga qanday vazifa berildi?
3. Uy vazifasini o'zingiz bajarasizmi?

Savollarga javob yozing. Yozgan gaplaringizning oxiriga qaysi tinish belgisini qo'ydingiz? Nima uchun?

172-mashq. Topishmoqning javobini ayting. Topishmoq nechta gapdan tuzilgan?

Maydoni tekis, oppoq,
Urug'i qora munchoq.
Qo'l bilan ekiladi,
Ko'z bilan teriladi.

■ Ko'chiring. **Qanday?** so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarning tagiga chizing.

 173-mashq. Ohang yordamida gaplarning chegarasini aniqlang.

Men Saidjon bilan qishloqqa bordim qishloq shahardan salqin ekan quyosh issig'ini daraxtlar sezdirmaydi biz anhorda cho'mildik

■ Gaplarning oxiriga tegishli tinish belgisini qo'yib ko'chiring.

174-mashq. Tengdoshingiz kim haqida hikoya qilib berdi?

Mening bobomni bilasizmi? Mening bobom — cho‘pon. Bobomning qir-
da qo‘ylari ko‘p. Bobom doim otda yuradi. Bobom uloqda hech kimni oldiga tushirmaydi.

Hakim Nazirdan

■ Ko‘chiring. Gaplar oxiriga so‘roq belgisi va nuqta nima uchun qo‘yilgan?

175-mashq. Ibn Sino bilan otasi-ning gapini topib ko‘chiring.

Ibn Sino

Bir kuni otasi Ibn Sinodan so‘rabdi:
— Bolam, katta bo‘lganingizda kim bo‘lasiz?

Ibn Sino shunday javob beribdi:
— Men tabib bo‘laman. Sizni, onamni, hamma odamlarni davolayman.

«Asotir va rivoyatlar»dan

■ Ko‘chirgan gaplaringiz oxiriga qanday tinish belgilari qo‘yilgan? Nima uchun?

176-mashq. «Mening orzum» mavzusida to‘rtta gap tuzib yozing.

177-mashq. Har bir qatordagi so‘zlardan gap tuzing va yozing.

Yashil, ko‘kardi, o‘tlar
Daraxtlar, yozdi, barg
ochildi, Qizil, gullar
sayradi, Bulbullar, sho‘x

■ Gaplarning oxiriga qanday tinish belgisi qo‘ydingiz? Nima uchun?

178-mashq. O‘qing. Matn nechta gapdan tuzilgan? Gaplar oxiriga nima uchun so‘roq belgisi yoki nuqta qo‘yilgan?

Maktub tashuvchi kabutar haqida eshitganmisiz?

Ular bir yurtidan ikkinchi yurtga xat tashiydi.

■ Ko‘chiring. **Maktub** va **xat** so‘zlari qanday ma‘noni bildiradi?

179-mashq. O‘qing. Matn nechta gapdan tuzilgan?

— Yo‘ldosh bobo, nega bo‘rini hamma yomon deydi? Uning hech yaxshi ishi yo‘qmi?

— Bir kuni cho‘l-u biyobonda qolib ketib, suv qidira boshladik. Uzoqda bir jonivor yer kovlayotganini ko‘rdik. U bo‘ri ekan. Biz bo‘rining sahroda suv bor joyni bilishiga guvoh bo‘ldik.

Zamira Ibrohimovadan

■ Gaplarning oxiriga nima uchun so‘roq yoki nuqta qo‘yilgan?

Savollarga og‘zaki javob bering:

1. Nutq deganda nimani tushunasiz?
2. Nutq nimalardan tuziladi?

3. Gapning birinchi so'zi qanday harf bilan boshlanadi?
4. Gaplarning oxiriga qaysi tinish belgilari qo'yiladi? Nima uchun?

180-mashq. She'rni o'qing.
She'r nima haqida yozilgan?

Yaxshi so'z

Uchrashib qoldi – Nima gap tog'da?
Burgut va kaptar. – Tinchlik tog'larda!
Biri-biridan – Nima gap bog'da?
Hol-ahvol so'rar: – Tinchlik bog'larda!

Dil ravshan tortib,
Chaqnar edi ko'z.
Hammaga yoqar
Tinchlik degan so'z.

Habib Rahmat

Ikkinchi to'rtlikni ko'chiring. Gaplar oxiriga qaysi tinish belgilari qo'yilgan? Nima uchun?

O'QUV YILI OXIRIDAGI TAKRORLASH

181-mashq. Ko'chiring. Unlilar tagiga bitta, undoshlar tagiga ikkita chiziq chizing.

Orzu

Biz Vatanning yulduzi,
Ertasi — umid ko'zi,
Xizmat qilmoq baxt o'zi.
Tilimizda shu orzu,
Dilimizda shu orzu.

Habib Rahmat

182-mashq. O'qing. Harflar birikmasi ishtirok etgan so'zlarni bo'g'inlarga bo'ling.

Ilmning cheki yo'q. Qancha ko'p o'qisangiz, bilimingiz shuncha oshadi. Odam ilm bilan yuksaklikka ko'tariladi.

183-mashq. Nuqtalar o'rniga **x** va **h** harflaridan mosini qo'yib, so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yozing.

.ovli, .alq, .olva, .ikoya, .arf,
.irmon, me.mon, xonta.ta, me.ribon.

■ Yozganlaringizni lug'atdan tekshiring.

184-mashq. Ajratilgan so'zlarga so'roq bering. Ular nimani bildir-yapti?

Oyog'i yo'q-ku, lekin
Pastga qarab **chopadi.**

Bog'-rog'lar-u sahrolar
Undan hayot topadi.

Agar chiqmasa **quyosh,**
Xafa bo'lib **to'kar yosh.**

185-mashq. Gaplarni o'qing.

Bolalar bilan hayvonot bog'iga bor-dik. U yerda cho'l va sahrolarda, tog' va o'rmonlarda yashaydigan hayvonlarni ko'rdik.

■ Ko'chiring. Shaxs, narsa va harakat-ni bildirgan so'zlarning tagiga tegish-licha chizing.

186-mashq. O'qing.

Non

Kishilar qadim zamonlardan buyon nonni e'zozlaydilar. Uni oltinga, quyoshga qiyoslaydilar. Nonni tejaydilar. Non — hammamizning rizq-ro'zimiz.

■ **Kimlar?, nima?, nimalar?, nima qiladilar?** so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni toping.

187-mashq. Ko'chiring.

Tulki

Tulki hidni tez sezadi. U qishda sichqon ovlaydi.

Tulki bahorda yoki yozning boshida bolalaydi. Bolalari to'rt oylik bo'lganda mustaqil bo'ladi.

■ **Nima qiladi?** so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga chizing.

188-mashq. Ko‘chiring. Gaplarning oxiriga qaysi tinish belgisi qo‘yilgan? Nima uchun?

- Kecha-kunduz necha soat, Qani, ayt-chi, Adolat?
- Topdim-topdim, bilib oldim, U yigirma to‘rt soat.

Obid Rasul

189-mashq. O‘qing. Matndan nimalarni bilib oldingiz?

— Quchoq-quchoq **lola** teribsizlar. Tog‘ga chiqdinglarmi?

— Ha, tog‘ etagida **sariq, qizil** lolalarni **terdik**.

— Ilgari **lolalar** bog‘larda, dalalarda ko‘p bo‘lardi. **Odamlar** uzib bitirishdi. Sizlar uzgan lolalar ham kelgusi yil unib chiqmaydi. Uzaversangiz, tog‘dagi lolalar ham **tugaydi**.

O‘tkir Hoshimovdan

■ Matnda nechta gap bor? Ajratib ko'rsatilgan so'zlarga so'roq bering. Ular qanday ma'no bildiriyapti?

190-mashq. She'rni ifodali o'qing.

Birinchi iyun

— Bilag'on deb atashar
Do'stlaring seni, Suyun.
Top-chi, qanday kun o'zi,
Deylik, birinchi iyun?

— O'sha kuni ta'tilga
Chiqishadi bolalar.
Farzandlarin hordiqqa
Jo'natadi onalar.

— Aytganlaring-ku to'g'ri,
Bilib ol yana shuni:
Birinchi iyun, jo'ra,
Yozning tug'ilgan kuni.

Abdurahmon Akbar

Lugʻat

A

Abbos
anjir
ayiq

B

baho
bahra
barg
barmoq
bodom
bogʻbon
buzoq

D

davlat
davo
daʻvo
doʻlana
duradgor

E

echki

G

gulbeor
Gulsara

H

hammom
harf
havo
hisob
hissa
holva
hovli
hoʻkiz

J

jahon
jayron

K

karam
karnaygul
kartoshka
kitob

kuchuk
koptok

L

lavlagi

M

mard
mehmon
mehribon
mix
musaffo
mushuk

N

na'matak
navo

O

odob
oftob
olmurut
olxo'ri
ozod
oshpaz

P

paxta
piyola
piyoz
pishloq
pichoq

Q

qahraton
qarmoq
qayiq
qaymoq
qishloq
qovoq
qozon
quloq
qo'qongul
qo'zichoq

R

rubob

S

sabzi
sakkiz
saraton
sarimsoq

sigir
sovuq
supurgi
so'qmoq

T

talaffuz
tarvuz
tovoq
tovuq
tovus
toychoq
tog'olcha
tub
turp
tuxum
tuz
to'qqiz
to'rt

U

ukki
uzum

X

xaroba
xirmon

xola
xona
xontaxta

Y

yaxmalak
yong'oq

Z

zanjir
zardoli
Zaynab

Sh

shaftoli
shifokor
sholg'om
shotut

Ch

chinnigul
choynak
cho'mich

MUNDARIJA

Ona tilim	3

Tovushlar va harflar

Tovush va harf	4
Unli tovushlar va harflar	8
Undosh tovushlar va harflar	15
Tutuq (') belgisi	30
Alifbo	32
Bo'g'in	35
So'zlarni bo'g'inlab ko'chirish	39

So'z

So'zning ma'nosi	45
Shaxs va narsaning nomini bildirgan so'zlar ..	49
Kishilar ismi va familiyasining bosh harf bilan yozilishi	52
Joy nomlarining bosh harf bilan yozilishi	56
Hayvon nomlarining bosh harf bilan yozilishi ..	60
Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlar ..	64
Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar ..	70
Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan so'zlar	76

Nutq. Gap

Og'zaki nutq va yozma nutq	85
Gap	88
O'quv yili oxiridagi takrorlash	103
Lug'at	108

4800

G' - 27 **G'afforova T.** va boshq.

Ona tili: 1-sinf uchun darslik /Muall. T. G'afforova, E. Shodmonov, X. G'ulomova. — T.: «Sharq», 2015. — 112 b.

I. 1, 2. Muallifdosh.

ISBN 978-9943-26-117-4

UO'K 811.512.133 (075.2)
KBK 81.2.O'z-922

O'quv nashri

Tal'at G'AFFOROVA,
Ergash SHODMONOV,
Xolida G'ULOMOVA

ONA TILI

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik

«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik
kompaniyasi Bosh tahririyati
Toshkent - 2015

Muharrirlar: *Nigora O'rolova, Eldor Bozorov*
Badiiy muharrir *Tolib Qanoatov*
Rassom *Gulchehra Shoabdurahimova*
Texnik muharrir *Bekzod Karimov*

Kompyuterda sahifalovchi *Asal Nisanbayeva*
Musahhihlar: *Ma'mura Ziyamuhamedova, Sharofat Xurramova*

Nashr litsenziyasi AI № 201, 28.08.2011

Tayyor fayldan bosishga ruxsat etildi 23.03.2015.

Bichimi 70x90 1/16. «Pragmatic» garniturasi. Kegli 19 shponli. Ofset bosma.
Shartli bosma tabog'i 8,19. Nashriyot-hisob tabog'i 6,5. Adadi 544 780 nusxa.
Buyurtma № 3768.

**«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi,
100000, Toshkent shahri, «Buyuk Turon» ko'chasi, 41.**